

AUTORSKOPRAVNI PROBLEMI IZLAGANJA I OTKUPA UMJETNIČKE INSTALACIJE ČIJI JE SASTAVNI DIO UMJETNINA DRUGOG AUTORA

NATAŠA IVANČEVIĆ

**Muzej moderne i suvremene
umjetnosti u Rijeci
Rijeka, Hrvatska**

Muzej moderne i suvremene umjetnosti u Rijeci osnovan je 1948. godine i od tada sustavno otkupljuje umjetnička djela za svoje zbirke. Tijekom 2004. prvi se puta susreo s problemom na koji način otkupiti umjetninu kojoj je sastavni dio umjetnina drugog autora, a koja pripada muzejskoj zbirci.

Suvremena umjetnička praksa susreće se s mnogobrojnim postupcima upotrebe, reinterpretacije, citata i drugih primjera korištenja već postojećih, tuđih autorskih djela. Jedan od prvih umjetnika koji u stvaranju novih radova slobodno upotrebljava remek-djela drugih autora, jest hrvatski konceptualni umjetnik Braco Dimitrijević. Od sredine 70-ih pa do danas brojnim ciklusima *Triptychos Post Historicus* komponira umjetničke instalacije pomoću tri elementa: posuđenoga umjetničkog remek-djela iz svjetskih muzeja, svakodnevnih predmeta i voća. Njihovo jedinstvo u kompoziciji simbolizira totalitet svijeta koji je u stvarnosti u našoj kulturi razdvojen. Prvi *Triptychos*

Post Historicus napravio je 1975. u *Städtisches Museum Munchengladbach*. Prvi se put u svome djelu koristio drugim umjetničkim djelom iz muzejske zbirke. Uzeo je brončanu bistu autora Maxa Roedera, koja se u muzeju nalazila već 50 godina, i izložio to djelo zajedno s drugim predmetima na postamentima. To je djelo muzej otkupio kao Dimitrijevićev rad, odnosno ono od 1975. godine ima dvostruki život – može biti izloženo kao bista Maxa Roedera, njemačkog umjetnika iz 1920-ih godina, ali i kao Dimitrijevićevo djelo. U razgovoru s Klausom D. Pohlom Braco Dimitrijević¹ je izjavio da je to bila sasvim konceptualna, odnosno semantička operacija jer je djelo već dugo bilo u muzeju, ali je time već postojećem predmetu i formi dodano novo značenje. Kad smo direktor muzeja i ja potpisali taj kupoprodajni ugovor, dva su umjetnička djela počela živjeti u jednom te istom predmetu. Zapravo, tim ugovorom kao da je potvrđen pluralitet istina. Dviju istina koje razdvaja pola stoljeća, a koje ipak ne poništavaju jedna drugu.² Taj otkup mogli bismo nazvati sada već povijesnim primjerom.

Kada je sarajevski umjetnik Jusuf Hadžifejzović na riječkom 14. biennalu mladih 1987. godine zatražio od muzealaca pristup muzejskoj čuvaonici *Muzeja moderne i suvremene umjetnosti*, oni nisu mogli ni zamisliti posljedice toga posjeta. Odabrao je nekoliko predmeta koje je ondje zatekao: staru muzejsku vagu, zastave zemalja sudionica međunarodne izložbe crteža koje je Muzej izlagao na

¹ Grupa autora, *Braco Dimitrijević, Posthistorijska dimenzija*, Klaus -D. Pohl: Razgovor s Bracom Dimitrijevićem, Art Studio Azinović, Umjetnička galerija Dubrovnik, 2004., str. 49.

² Ibid.

fasadi zgrade tijekom trajanja te izložbe i inventiranu umjetninu - brončanu skulpturu *Kipar* hrvatskoga modernističkog kipara Frane Kršinića. Kršinić je živio od 1897. do 1982. godine, a rad je nastao oko 1932. godine. Muzej ga je za Zbirku kiparstva otkupio 1949. godine. Kako muzej nema prostor za stalni postav, skulptura je veći dio vremena provela u mraku muzejske čuvaonice, daleko od očiju javnosti. Iz navedenih elemenata Hadžifejzović je stvorio novi rad - instalaciju koju je nazvao *Rijeka depo*, 1987. i koja je postojala privremeno – tijekom trajanja izložbe *Biennale mladih* 1987. godine. Isti je rad rekonstruirao 2003. i izložio ga na samostalnoj izložbi u organizaciji riječkog *Muzeja moderne i suvremene umjetnosti* pod nazivom *Rijeka depo 87-03*. Tada je odlučeno da se ta instalacija otkupi, dakle da skulptura Frane Kršinića može biti izlagana i kao dio instalacije Jusufa Hadžifejzovića. Kustosi su se tako susreli s autorsko-pravnim pitanjem izlaganja i otkupa umjetničkog djela koje kao svoj konstitutivni dio sadržava umjetničko djelo drugog autora, a koje je u ovom primjeru i muzealija, dakle, pripada muzejskoj zbirci. Obrazložit ćemo postupke koji su poduzeti u skladu s propisima novoga hrvatskog *Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima*³.

Korištenje autorskim djelom jednog autora za realizaciju djela drugog autora u pravnom smislu nije moguće bez odobrenja samog autora ili nositelja autorskog prava. Pojam korištenja djelom u primjeru realizacije i otkupa djela Jusufa Hadžifejzovića svakako zadire u

pitanje poštovanje autorskog prava autora, u ovom primjeru kipara Kršinića, čija je skulptura sastavio dio novonastale umjetnine.

Razmotrit ćemo postupke koje je potrebno poduzeti u svezi s poštovanjem moralnih prava. To je pitanje odredbe zakona koja se odnosi na poštovanje "autorskog djela i časti ili ugleda autora" kao jednoga od ovlasti koje proizlaze iz moralnih prava autora (čl. 16. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima)⁴. *Muzej moderne i suvremene umjetnosti*, iako je vlasnik navede skulpture, te korisnik autorskog prava nad djelom u opsegu koji je immanentan muzejima (pravo izlaganja, pravo posudbe djela) smatrao je da za potrebe realizacije, odnosno otkupa Hadžifejzovićevoga djela mora zatražiti suglasnost nasljednika pokojnog kipara. U tom je smislu kiparova nasljednica, njegova kći Marija Kršinić, Muzeju dala pisanu suglasnost da se *skulptura "Kipar" koristi kao dio instalacije Rijeka-depo Jusufa Hadžifejzovića te da se u toj instalaciji može koristiti za sve muzejske potrebe*. Tom suglasnošću Muzej je dobio pravo da Hadžifejzovićevo djelo otkupi, koristi i posuđuje kao i svako drugo djelo iz vlastitog fundusa. Pri razmatranju ovog problema svakako treba naglasiti da prema hrvatskom zakonodavstvu, a koje je gotovo u potpunosti usuglašeno s europskim pravnim normama, moralna prava autora ne zastarijevaju, odnosno da uvijek postoji ovlaštenik koji može pokrenuti postupak utvrđivanja koristi li se neko djelo na način kojim se poštuje samo djelo te čast i ugled autora. Možemo reći da su ta prava vječna, a osobe (fizičke i pravne) koje

³ Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima, NN 167/03.

⁴ Ibid.

su ovlaštene za takvo postupanje navedene su u Zakonu: *Prestankom autorskog prava, autorsko djelo postaje javno dobro, te se može slobodno koristiti uz obvezu priznanja autorstva, poštivanja autorskog djela te časti ili ugleda autora. Protiv onih koji ne poštuju obveze iz stavka 1. ovoga članka nasljednici autora, udruge autora kojima je autor pripadao, druge osobe koje za to imaju pravni interes te Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti ovlašteni su zahtijevati prestanak povrede te obveze* (čl. 106.).⁵

Osim problema poštovanja prava pokojnog autora, druga pravna dvojba nastala je prilikom otkupa navedene instalacije. Što zapravo Muzej otkupljuje jer je već vlasnik svih elementa koji čine Hadžifejzovićevo djelo (kip-vaga-zastave-utezi)? Kako se autorska prava ne mogu “kupiti ili prodati”, dolazi se do zaključka da je otkupljena ideja odnosno koncepcija. Zakon izričito navodi da predmetom autorskog prava, a samim time i predmetom zakonske zaštite, mogu biti samo *izričaji, a ne ideje, postupci, metode rada ili matematički koncepti kao takvi*.⁶ Stoga taj otkup treba tumačiti (budući da je autor svoju ideju izrazio i “opredmetio” djelom drugog autora) kao osnivanje prava korištenja djela Jusufa Hadžifejzovića u korist Muzeja moderne i suvremene umjetnosti.

Dakle, s pravnog stajališta, možemo zaključiti da je nastanak novoga autorskog djela korištenjem djela drugog autora uvijek moguće ako se poštuju određeni uvjeti. Prije svega, novonastalim se djelom ne smije štetiti časti i ugledu korištenog djela i autora, što se, naravno, ne može unaprijed definirati ni regulirati. Najčešće

je to pitanje interpretacije novonastalog djela, pri čemu pravna struka prepušta ovlaštenim subjektima, pa i društvenom kontekstu, da odrede “pravu mjeru”. Drugi je uvjet, ako je autor još živ ili postoje nasljednici, odnosno ako autorsko pravo još traje (70 godina od autorove smrti), zatražiti pismenu suglasnost za korištenje i time zaštititi novonastalo djelo od pravnih postupaka trećih osoba.

COPYRIGHT/LEGAL ISSUES OF EXHIBITING AND PURCHASING AN ART INSTALLATION INCLUDING AN ARTWORK BY ANOTHER AUTHOR

This paper deals with a challenging museological problem in connection with copyright/legal issues of exhibiting and purchasing Jusuf Hadžifejzović's art installation which - as its constitutional part - includes an artwork by another author. At 2003 solo exhibition organised by Rijeka Museum of Modern and Contemporary Art, Hadžifejzović has exhibited work titled Rijeka Depot 87-03, by which he reconstructed and reinterpreted installation made at the 14th Biennial of Young Artists in Rijeka, held in 1987. The installation comprised of ready-made objects (museum scales with weights and 25 flags of countries participating at the International Exhibition of Drawings, that were exhibited at the Museums' facade during the actual exhibition). The installation also included bronze statue titled Sculptor by Croatian modernist sculptor Frane Kršinić (1897-1982), an artwork from the Museum's holdings. Contemporary art practice encounters numerous examples of usage, reinterpretation, quoting and similar procedures in using the already existent artworks. However, after deciding to purchase the abovementioned installation, curators have – for the first time – faced the issue of how to exactly purchase the piece of art which as its constituent part includes the artwork by another artist, and which in this case is also a museum piece and hence belongs to a museum collection. The exposition will expound on such cases and necessary procedures complying a new Croatian Copyright and Related Rights Act.

⁵ Ibid, čl. 108.

⁶ Ibid, čl. 8.